

KRIMINALITET MALOLETNIKA-STANJE U SVETU I U SRBIJI

Apstrakt

Društveno neprihvatljivo ponašanje mladih, kroz vreme menjalo se kako u oblicima ispoljavanja tako i u pogledu uzroka i uslova koji ga izazivaju. Maloletnički kriminalitet je negativna, dinamična društvena pojava koja predstavlja aktivnost jednog ili više lica u određenom periodu i prostoru, uslovljenu određenim društvenim odnosima i inkriminisanu zakonskim propisima, čije nepoštovanje i kršenje povlači i adekvatne krivične sankcije. Izučavanje uzroka maloletničke delinkvencije obuhvata dva glavna, međusobno povezana područja, koji se mogu podeliti na objektivne (socijalno-ekonomske) i subjektivne faktore. Objektivni faktori se odnose na izučavanje socijalnih uslova kriminalnog ponašanja maloletnika i formiranje ličnosti pod uticajem tih uslova. Subjektivni faktori obuhvataju psihološke karakteristike ličnosti maloletnika, specifične po inteligenciji, temperamentu, karakteru, emocijama, motivima, stavovima, navikama, sklonostima, pre svega, zbog posebnih obeležja puberteta i adolescencije kao značajnih faza u razvoju ličnosti. Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da godišnje u celom svetu, mladi uzrasta od 10 do 29 godina počine oko 200.000 ubistava, što predstavlja 43% od ukupnog broja ubistava koja se počine na svetu svake godine. Samo ovaj podatak ukazuje na ozbiljan problem društva u kontroli i prevenciji maloletničkog kriminaliteta na globalnom nivou.

Ključne reči: *kriminalitet, maloletnička delinkvencija, prestupništvo, nasilna krivična dela, krivične sankcije, prevencija.*

1. Uvod

Fenomen maloletničkog prestupništva, poslednjih decenija, zauzima sve značajnije mesto u društvenoj reakciji na kriminalitet. Pitanje šta zapravo predstavlja maloletnički kriminalitet, nije potpuno

¹ Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; mail: jasminaignracki@yahoo.com

² Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; mail: lelalela_bgd@yahoo.com

objašnjeno u litetaruri koja se bavi tim problemom, ali se najčešće pod tim pojmom podrazumeva posebna vrsta protivpravnog ponašanja koje karakteriše kršenje krivično-pravnih normi, inkriminiranih kao opasna dela za koja zakon saglasno težini tih dela, propisuje odgovarajuće sankcije. U fenomenološkom pogledu, kriminalitet mladih ispoljava se preko više pojedinačnih oblika ponašanja, krivičnih dela koja su zakonom određena kao društveno opasna dela i kao takva inkriminirana krivično-pravnim normama. U saglasju sa ovim određivanjem sva sagledavanja moraju obuhvatati kriminalno ponašanje kao ličnu, individualnu pojavu i kao opšti društveni fenomen u vidu negativne pojave u životu društva. Društveno neprihvatljivo ponašanje mladih, kroz vreme menjalo se kako u oblicima ispoljavanja tako i u pogledu uzroka i uslova koji ga izazivaju. Smer tih promena, kretao se u pravcu sve učestalijeg javljanja i drastičnijeg manifestovanja ovog ponašanja što je bila posledica, u prvom redu, razvoja društva i složenosti društvenih odnosa, a time i stvaranje većeg broja faktora i okolnosti koji mlade ljude opredeljuje na ovakvo ponašanje. Uporedno sa tim menjao se vrednosni, moralni i pravni odnos društva prema mladim subjektima takvog ponašanja. Te promene kretale su se prema sve tolerantnijem, humanijem tretmanu i zaštiti mladih sa neprihvatljivim oblicima ponašanja. Milutinović³ navodi da je prilikom određivanja pojma kriminaliteta bitno odrediti njegov društveni karakter, njegovu socijalnu uslovljenost i zakonitost javljanja u datim uslovima i strukturama, u kojim se vrši proces kriminalizacije pojedinih lica, vodeći računa da on predstavlja društvenu pojavu, koja se ispoljava u konkretnim inkriminiranim radnjama pojedinih lica. Na toj osnovi, maloletnički kriminalitet možemo odrediti kao negativnu, dinamičnu društvenu pojavu koja predstavlja aktivnosti jednog ili više lica u određenom periodu i prostoru, uslovljenu određenim društvenim odnosima i inkriminiranu zakonskim propisima, čije nepoštovanje i kršenje povlači i adekvatne krivične sankcije.

Po svojim pojavnim oblicima i po objektivnom karakteru kao i zakonskim inkriminacijama ovakva ponašanja mladih predstavljaju isto što i kriminalitet odraslih. Maloletnički kriminalitet ima niz zajedničkih karakteristika sa kriminalitetom punoletnih lica, ali zbog svojih specifičnosti izdvaja se u posebnu kategoriju. Specifičnosti maloletničke delinkvencije, pre svega u kriminološko-sociološkom pogledu, ogledaju se u osobinama ličnosti maloletnih prestupnika, etiologiji, fenomenologiji, kriminalnoj politici, kao i u nizu preventivnih mera koje preduzima društvena zajednica radi suzbijanja ove negativne društvene pojave. Osnovna odlika kriminaliteta mladih je relativno siromaštvo oblika ispoljavanja što je uslovljeno njihovim društvenim položajem i

³ M. Milutinović, *Kriminologija*, Savremena administracija, Beograd, 1981.

nepostojanjem uslova za izvršenje velikog broja inkriminiranih radnji (politički, organizovani, profesionalni kriminal i dr.). Madi najčešće vrše imovinske delikte sa naglašenom crtom agresije. Za razliku od punoletnih oni krivična dela vrše često udruženi u grupama od dva ili više maloletnika, i koji su uglavnom neformalnog karaktera. Mladi se udružuju radi izvršenja određenog dela ili serije krivičnih dela, tako da se među njima ne stvaraju čvršće veze. Udruživanja se najčešće ostvaruje u cilju vršenja teških krađa, oduzimanja vozila, razbojništva i seksualnih delikata. Udruživanje maloletnih sa punoletnim licima radi vršenja krivičnih dela je ređa pojava.

Prema Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁴ za donju granicu odgovornosti utvrđuje se uzrast maloletnika od navršanih 14 godina. Prema zakonu maloletno lice je od navršene 14 godine do nenavršanih 18 godina života. Maloletnici su podeljeni u dve grupe: *mlađi maloletnici* (od 14 do nenavršanih 16 godina) i *stariji maloletnici* (od 16 do nenavršanih 18 godina). Posebna kategorija mladih u zakonu su *mlađi punoletnici*, odnosno lica sa navršanih 18 i nenavršanih 21 godinu života. Razlikovanje ovih kategorija važno je kako sa etiološkog, tako i sa krivičnopravnog i kriminalno-političkog stanovišta. Brojne studije ukazuju na podatak da broj mladih prestupnika koji formalno uđu u pravosudni sistem je relativno mali, u odnosu na ukupan broj prekršaja i krivičnih dela koji počine maloletnici. Stoga je vrlo važno imati u vidu da zvanični profili maloletnih pretupnika ne mogu predstavljati one koji počine krivična dela, već samo mali procenat onih maloletnika koji su procesuirani.⁵

2. Etiološko-fenomenološke karakteristike maloletničkog kriminala

Na pojavu kriminalne aktivnosti maloletnika utiču mnogobrojni faktori koji se mogu podeliti na objektivne (socijalno-ekonomske) i subjektivne. Njihovo izučavanje obuhvata ova dva glavna, međusobno povezana područja. Objektivni faktori se odnose na izučavanje socijalnih uslova kriminalnog ponašanja maloletnika i formiranje ličnosti pod uticajem tih uslova. Subjektivni faktori kriminaliteta maloletnika obuhvataju psihološke karakteristike ličnosti maloletnika, specifične po inteligenciji, temperamentu, karakteru, emocijama, motivima, stavovima, navikama, sklonostima, pre svega, zbog posebnih obeležja puberteta i adolescencije kao značajnih faza u razvoju ličnosti. Objektivni

⁴ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS* br. 85/2005. član 3.

⁵ *Characteristics of Juvenile Offenders*, 2007., Chapter 3. http://www.sagepub.com/upmdata/15996_Chapter_3_Characteristics_of_Juvenile_Offenders.pdf, 21.01.2015.

i subjektivni faktori deluju povezano, pri čemu spoljni, socijalni uticaji imaju odlučujući značaj, a ličnost daje obeležje svim akcijama koje se javljaju kao proizvod društvenih uticaja. Osim toga, značajan broj istraživanja ukazuju da bolesti zavisnosti i mentalne bolesti u značajnom stepenu doprinose maloletničkom kriminalitetu. Između 15-20% osuđenih maloletnika u Sjedinjenim Američkim Državama imaju ozbiljne mentalne bolesti. Smatra se da na maloletnike značajno utiče stanje u porodici i socijalna sredina, odnosno, da porodična dinamika utiče na stopu maloletničkog kriminala.

Jedan broj autora smatra da spoljašnji faktori nisu preovladajući uzroci maloletničkog prestupništva, već oni ukazuju da je sve veći broj kriminalaca koji se opredeljuje za kriminalitet kao profesiju. Takođe, značajan uticaj na prestupničko ponašanje mladih ima uticaj vršnjaka. Odnosi među vršnjacima, prijateljstva i druženja mogu dovesti do formiranja kriminalnih grupa i bandi koje karakteriše vršenje nasilničkih krivičnih dela.⁶

Maloletničko prestupništvo se u osnovi ne razlikuje od devijantnih ponašanja odraslih u pogledu svojih sadržaja, iako su neki vidovi prestupničkog ponašanja maloletnika specifični i izraženiji u odnosu na punoletna lica⁷. Uz svu ograničenost koju nosi sa sobom proučavanje maloletničkog kriminala preko zvanične statistike⁸ ona nam ipak ukazuje na neka opšta obeležja i trendove krivičnih dela koje izvrše maloletnici⁹. Uz različite činioce koji utiču na pojavu delinkventnog ponašanja valja istaknuti činjenicu da su mladi progonjeni neskladom između ličnih interesa i težnji društvenih potreba i mogućnosti kao što je na primer školovanje, postizanje određenog zanimanja itd. U literaturi se ističe da mladi odlikuju različitim biopsihološkim promenama čija dinamičnost daje znatne mogućnosti za vaspitanje i socijalizaciju. Mlada ličnost u fazi kada je još nedovoljno izgrađena postaje osetljiva i razni uticaji mogu njen razvoj i ponašanje usmeriti prema asocijalnom i antisocijalnom ponašanju. Takođe postoji i značajna povezanost emocionalnih osećanja, uznemirenosti, inferiornosti itd. sa devijantnim ponašanjem. Kao što je već istaknuto celi niz i individualnih i društvenih činioaca može uticati na pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja.

⁶ Detaljnije na: http://en.wikipedia.org/wiki/Juvenile_delinquency_in_the_United_States, 23.02.2015.

⁷ M. Milosavljević, *Devijacije i društvo*. Izdavačka kuća Draganić. Beograd, 2003.

⁸ Kao što su npr. nepoznanost tamne brojke, ažurnost institucija i različitost postupaka i metoda evidentiranja pojave.

⁹ A. Jugović, Maloletničko prestupništvo u Srbiji i društvena reakcija: Socijalno-pedagoški pogled, 2007., 167-187. U: D. Radovanović (Ur.) *Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih: specijalno-pedagoški diskurs*. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Beograd

Maloletnički kriminalitet ima niz zajedničkih karakteristika sa kriminalitetom punoletnih lica, ali zbog svojih specifičnosti izdvaja se u posebnu kategoriju. U literaturi se često navodi pet najbitnijih obeležja maloletničkog kriminaliteta: manifestovanje agresije i nasilja pri vršenju krivičnih dela; saizvršilaštvo (saučestvovanje) u vršenju krivičnih dela; recidivizam; visok stepen «tamne brojke» u otkrivanju maloletnih izvršilaca krivičnih dela i kontinuitet u vršenju krivičnih dela do prelaska u profesionalno bavljenje kriminalom.¹⁰

Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da godišnje u celom svetu, mladi uzrasta od 10 do 29 godina počine oko 200.000 ubistava, što predstavlja 43% od ukupnog broja ubistava koja se počine na svetu svake godine. Stope ubistava maloletnika drastično variraju unutar jedne zemlje i između različitih zemalja sveta, međutim, kako navodi ova organizacija, zabrinjavajući je podatak o velikom broju maloletnika koji i počine krivična dela ubistva i maloletnika koji su žrtve krivičnog dela ubistva. Stopa ubistava koje počine maloletne žene su mnogo niže od stope ubistava koju počine maloletni muškarci. Iako je stopa ubistava koje su počinili maloletnici u periodu od 2000. godine do 2012. godine u većini zemalja smanjena, ipak se veći pad stope ubistava beleži u zemljama sa većim ekonomsko-materijalnim primanjima, nego u zemljama sa niskim ili srednjim prihodima.¹¹

3. Maloletnički kriminalitet u Sjedinjenim Američkim Državama

Zvanični padaci u Sjedinjenim Američkim Državama ukazuju na podatak da je stopa maloletničkog kriminala 2013. godine u opadanju, u poređenju sa stopom maloletničkog kriminala prethodnih decenija.¹²

U poslednjoj deceniji maloletnici su vršili nasilna krivična dela, zbog kojih je bilo preko 60000 hapšenja maloletnika ispod 18 godina starosti. Broj hapšenja za krivična dela sa elementima nasilja, poslednjih godina, smanjen je za 10%. Podaci o krivičnim delima maloletnika u Sjedinjenim Američkim Državama ukazuju da je u 2012. godini stopa hapšenja maloletnika zbog ubistava bila na najnižoj tački od 1980. godine. Od sredine 1980. godina pa do 1993. godine, stopa maloletničkih ubistava je više nego udvostručena, zatim ta stopa opada do 2000-tih godina. Međutim, ponovni rast stope hapšenja maloletnika zbog izvršenog

¹⁰ S. Ljubičić, *Maloletnički kriminalitet*, Kultura polisi, Novi Sad. 2007. <http://kpolisa.com/KP8-9-10/Pdf/kp08-VI-1-StankoLjubicic.pdf>, 08.05.2015.

¹¹ World Health Organization-Youth Violence, 2015. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs356/en/>, 25.03.2015.

¹² Special Feature: Youth Violence-Statistics (2013). NCJRS-National Criminal Justice Reference Service. www.ncjrs.gov/yviolence/statistics.html, 25.03.2015.

krivičnog dela ubistva raste od 2004. Godine.¹³ Slične podatke iznose i drugi izvori. Naime, od sredine 1980-ih godina, do kraja 1993. godine, u Sjedinjenim Američkim Državama, stopa ubistava koji su počinili maloletnici je i više nego udvostručena. Nakon toga stopa hapšenja maloletnika zbog ubistva opada od sredine 2000. godine, da bi u 2004. godini imala nivo koji je čak za 77% manji nego onaj zabeležen 1993. godine. Ponovni rast stope ubistava maloletnika beleži se od kraja 2004. do 2008. godine.¹⁴ Od 1999. do 2008. godine, ukupna stopa mladih ispod 18 godina koji su uključeni u pravosudni sistem za maloletnike je u padu, ali pojedine stope i promene u ovim stopama variraju. Promene u stopama hapšenja maloletnika zbog maloletničkog kriminala variraju upravo u zavisnosti od vrste počinjenog krivičnog dela. Stope hapšenja zbog ubistava, u pomenutom periodu, smanjene su za 9%, dok stopa hapšenja za krivična dela krađe povećana za 25%. U pogledu pola, u 2008. godini, primetan je porast izvršenih krivičnih dela maloletnica u odnosu na 1999. godinu, a ukupna stopa ženskog maloletničkog kriminala je znatno manje smanjena od stope muškog maloletničkog kriminala u većini kategorija. Za imovinski kriminal, stopa hapšenja maloletnika je smanjena za 28% dok je stopa hapšenja maloletnica povećana za 1%.¹⁵ Maloletnici su nesrazmerno zastupljeni u statistikama o kriminalu i nasilju i kao žrtve i kao izvršioци. Postoji bojazan da je udeo nasilnih zločina koji su počinili maloletnici u neki zemljama u porastu.¹⁶ Izveštaji pokazuju da poslednjih nekoliko godina mladi postaju sve nasilniji, i ne samo da je proporcija nasilnih zločina počinjenih od strane maloletnika u porastu, već postoje i veća verovatnoća da će maloletnici biti žrtve nasilnih zločina.¹⁷

Maloletnička hapšenja zbog nasilnog kriminaliteta (ubistvo, silovanje i zlostavljanje) čine 16% od ukupne stope uhapšenih lica, i čak

¹³ U.S. Department of Justice, 2013. Statistical Briefing Book. OJJDP-Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. www.ojjdp.gov/ojstatbb/publication/StatBB.asp, 09.03.2015.

¹⁴ C.Puzzanchera, *Juvenile Arrests 2008. Juvenile Justice Bulletin*, U. S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2009. www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/228479.pdf, 21.03.2015.

¹⁵ D.Gotesman, S.W.Schwarz (2011). *Juvenile Justice in the U.S. Facts for Policymakers*. National Center for Children in Poverty, 2011.. http://www.nccp.org/publications/pub_1038.html, 12.05.2015.

¹⁶ United Nations-Fact Sheet on Juvenile Justice, 2014. <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wyr11/FactSheetonYouthandJuvenileJustice.pdf>, 21.01.2015.

¹⁷ United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), 2006. State of the World's Cities 2006/07: The Millennium Development Goals and Urban Sustainability: 30 Years of Shaping the Habitat Agenda. <http://www.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=2101>, 17.03.2015.

26% svih krivičnih dela protiv imovine (provale, krađe i dr.).¹⁸ Prema podacima iz Izveštaja Human Rights Watch and Amnesty International za 2013. godinu, u Americi postoje preko 2,5 hiljade dece prestupnika na odsluženju doživotne kazne bez mogućnosti pomilovanja u američkim zatvorima za zločine počinjene pre nego što su imali 18 godina. Među maloletnicima koji su na izdržavanju doživotne kazne zatvora 16% je u vreme izricanja ove kazne bilo na uzrastu od 13 do 15 godina starosti.¹⁹

4. Maloletnički kriminal u Nemačkoj

Maloletnička delinkvencija se u suštini odnosi na krivična dela koja su počinili mladi starosti od 14. do 21. godine. U Nemačkoj, granica maloletstva, a time i krivične odgovornosti, određena je Krivičnim zakonom o maloletnim počiniocima krivičnih dela, a odnosi se na maloletnike od 14. do 18. godina, i pod određenim uslovima, i na mlade uzrasta od 18. do nenavršene 21. godine života.²⁰

Od uvođenja statistike kriminala, delinkventno ponašanje mladih ljudi se često posmatra na svim nivoima društva i u svim zapadnim zemljama, pa se sa statističke tačke gledišta, može smatrati i “*normalnim*” fenomenom. Postoji brojni dokazi da je delinkventno ponašanje maloletnika obično ograničeno na fazu odrastanja te da postoji veoma mali broj slučajeva maloletnih prestupnika koji kreću ka dugoročnim krivičnim karijerama i koji su više puta počinili teška krivična dela. Javna rasprava o maloletničkoj delinkvenciji je često fokusirana na mlade koji su stalni prestupnici i počinioci nasilja, jer snažno utiču na percepciju javnosti o bezbednosti.

Policijska statistika kriminala u Nemačkoj je u toku 2006. godine, registrovala ukupno 520.300 mladih osumnjičenih za krivična dela, starosti od 14 do 21 godine, što predstavlja nešto manje od četvrtine (24%) od ukupno 2.182.600 osumnjičenih punoletnih lica koji su krivično odgovorni. Od početka 1990-ih, broj osumnjičenih, od 14 do 21 godina pokazuje značajan i kontinuirani porast.²¹ Iako je stopa kriminala, posebno imovinskih krivičnih dela i krivičnih dela protiv života i tela povećana u ranim 1990-im godinama i dalje je tačno da ogromna većina maloletnika i mladih punoletnih lica nisu nasilni prestupnici.

¹⁸ J.D. Alfrey, *Juvenile Delinquency and Family Structure: Implication for Marriage and Relationship Education*, National Healthy Marriage Resource Center, 2009. www.healthymarriageinfo.org/download.aspx?id=405, 13.03.2015.

¹⁹ J.Butts, *Violent Youth Crime in U.S. Falls to New 32-Year Low*. Research and Evaluation. Databits., 2013. www.johnjayresearch.org/rec/files/2013/10/databit201304.pdf, 23.02.2015.

²⁰ Statistischen Bundesamt, *Juvenile Delinquency in Germany, 2008.*, www.destatis.de/EN/Publications/STATmagazin/Justice/2008_1/2008_1YouthCustody.html, 19.02.2015.

²¹ *Ibid.* .

Nenasilna imovinska krivična dela čine oko 70% svih krivičnih dela koja su počinili maloletnici.²²Sve u svemu, 30% više osumnjičenih maloletnika je registrovano na teritoriji Savezne Republike Nemačke u 2006. godini, u odnosu na 1990. godinu, od kada je ta stopa ukupno porasla za 45%.²³ Ono što je posebno primetno u statistici kriminalne policije, ali i tužilaštva, jeste zabeležen stalni porast broja krivičnih dela protiv života i tela. U periodu od 1990. godine do 2006. godine, broj maloletnika osumnjičenih za pomenuta krivična dela je uvećan tri puta, dok se kod punoletnih izvršilaca, ta stopa uvećala dva puta, u istom periodu. U pogledu pola maloletnih izvršilaca krivičnih dela, podaci se podudaraju sa globalnim podacima o dominaciji muškog pola u pogledu delinkvencije, pa se često navodi da je maloljetnička delinkvencija uglavnom muški fenomen. Kako beleže statistike kriminalističke policije za 2006. godinu, 76% od osumnjičenih uzrasta od 14. do 21. godina pod bili muškog pola. Krivična dela počinjena od strane žena, u proseku su manje ozbiljna i njihove društvene prognoze su obično bolje. Udeo muškaraca prestupnika povećava se sa svakim stepenom krivičnog gonjenja, a prema statističkim podacima o izvršenju kazne, muškarci čine 95% od ukupnog broja osuđenih zatvorenika u 2006. god.

U pogledu strukture počinjenih krivičnih dela, maloletnici se ne razlikuju mnogo od punoletnih počinitelja. Maloletnici najčešće izvršavaju imovinska krivična dela i krivična dela protiv života i tela, a prisutni su i posebno teški zločini nasilja. Ozbiljnost i težina počinjenih krivičnih dela, raste za svaku starosnu grupu.²⁴

Od reforme pravosuđa 1953. godine, maloletni prestupnici su u nadležnosti sudova za maloletnike koji izriču mere na osnovu posebnog Krivičnog zakona za maloletne počiniocce. Slična praksa postupanja je i u Austriji i Litvaniji, gde na osnovu procene ličnosti i dostignutog stepena zrelosti maloletnika, sud odlučuje za izricanje adekvatne sankcije.²⁵ U slučaju kada mladi koji su napunili 18, ali još nisu 21. godinu života, izvrše krivično delo, krivični sud utvrđuje stepen zrelosti počinioca, tipičnu za maloletničke faze razvoja, i vrstu dela, primenjujući Krivični zakon za maloletnike, umesto opšteg Krivičnog zakonika. Krivični

²² F.Düinkel, *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice*. University of Greifswald. Germany, 2004., www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc, 24.03.2015.

²³ Statistischen Bundesamt, *Juvenile Delinquency in Germany*, 2008., www.destatis.de/EN/Publications/STATmagazin/Justice/2008_1/2008_1YouthCustody.html, 19.02.2015.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ F. Düinkel, (2004). *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice*. University of Greifswald. Germany, 2004., www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc, 24.03.2015.

zakon za maloletnike nudi raznovrsniji sistema sankcija, u rasponu od vaspitnih mera, disciplinskih mera, sve do zavodskih, koje su fokusirane na obrazovnim reakcijama i sprečavanju recidiva. U opštoj praksi, Krivični zakon za maloletnike se primenjuje i u većini mlađih punoletnih prestupnika. U 2006. godini, 64% od mlađih punoletnih prestupnika osuđeni su na osnovu Krivičnog zakona za maloletne počinioce krivičnih dela, a generalno Krivični zakonik se primenjuje uglavnom kada mlađi punoletnici počine saobraćajne prekršaje.

5. Maloletnički kriminalitet u Srbiji

Maloletnici u Srbiji čine oko 7% ukupno krivično sankcionisanih ili osuđenih osoba, a najčešće izvršavaju krivična dela protiv imovine i krivična dela protiv života i tela. Jugović (2007) navodi da se za krivična dela protiv imovine krivično sankcioniše 81% maloletnih počinitelaca, a za krivična dela protiv života i tela 8%, te da je uočljivo stalno povećanje učešća krivičnih dela protiv života i tela u ukupnom kriminalu maloletnika. Zvanični podaci²⁶ ukazuju na podatak da su u 2007. godini u strukturi krivičnih dela maloletnika, najzastupljenija bila krivična dela: teške krađe, krađe i prikrivanja 37%, zatim razbojništva 19% i ubistava 13,7%. U strukturi krivičnih dela koji su počinili maloletnici primetne su određene promene. Naime, krajem 2013. godine, pored teške krađe i krađe, koju čini 35% ukupne strukture krivičnih dela maloletnika, i razbojništva koji čini 16,3%, na trećem mestu po zastupljenosti je nasilničko ponašanje, sa udelom od 11%. Ubistva maloletnika su na četvrtom mestu u ukupnoj strukturi izvršenih krivičnih dela maloletnika sa 5%. Stopa recidivizma maloletnih izvršilaca krivičnih dela, nije na visokom nivou i ona se kreće oko 7%. Jugović²⁷ navodi da je primetno da od 1998. godine, postoji tendencija smanjivanja stope recidivizma maloletnika. Međutim, u periodu od 2000. godine do danas, maloletničko prestupništvo u Srbiji dobija nešto umerenije i drugačije dimenzije.

Zanimljiva prateća pojava je takoreći utrka medija ko će više dići paniku navodeći alarmantne podatke (po pravilu, bez navedenog izvora) o sadašnjoj kulminaciji porasta maloletničkog kriminala, a stručnjaci čitajući zvanične podatke tvrde da u poslednjih nekoliko godina statistika beleži stagnaciju, pa čak i pad ove pojave. Istovremeno, odvija se i proces izgradnje novog sistema maloletničkog pravosuđa koji će objediniti ovu materiju u jedinstvenu celinu i približiti ga evropskim standardima. Ono što najviše treba da zabrinjava jeste činjenica da maloletničko prestupništvo

²⁶ Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, (2007). Ministarstvo pravde Republike Srbije.

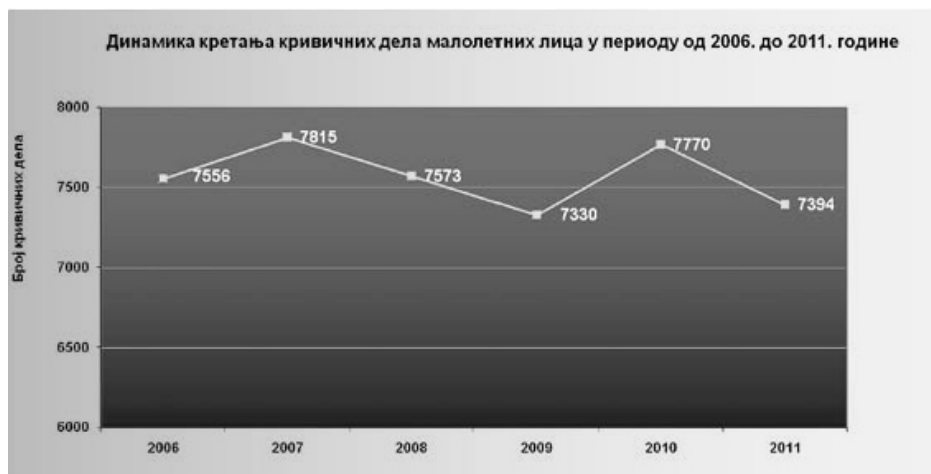
²⁷ A.Jugović, 167-187

po svojoj strukturi postaje sve agresivnije i to s naglašenim rasističkim i nacionalističkim elementima. Najčešća poprišta maloletničkih obračuna su sportske utakmice, ulice i dvorišta i to što dalje od škole, to jest od „školskog” policajca. Maloletni prestupnici danas, uostalom kao i ranije, i dalje najčešće krađu, obijaju, otimaju, ali, ono što javnost najviše zabrinjava, i sve češće prelaćuju, muče i ubijaju svoje vršnjake, usputne prolaznike. U svojim grupnim akcijama najčešće koriste noževe, bejzbol palice, pištolje, flaše, kamenje.

Statistički podaci potvrđuju da su maloletnički delikti protiv života i tela u porastu. Početkom devedesetih bilo ih je 6% u odnosu na ukupan broj maloletničkih delikata, a 2003. godine čak 13%. Dodamo li još i to da istraživanja pokazuju da je 60% učenika osnovnih i srednjih škola probalo drogu, njima jeftinu i nadohvat ruke, slika postaje kompletna.²⁸

Poslednjih šest godina prisutna je manje više stagnacija u pogledu obima maloletničkog kriminala u Srbiji. U proseku godišnje maloletnici izvrše od 7000 do 7500 krivičnih dela, od toga: oko 35% na teritoriji AP Vojvodina; oko 35% na teritoriji Centralne Srbije i oko 30% na teritoriji grada Beograda. U 2007. godini, evidentiran je porast maloletničkog kriminala za 3,4%, a u 2010. godini za 6%. Ovaj porast odnosi se na pojedina krivična dela protiv imovine i protiv javnog reda i mira.

Tabela 1. Stanje maloletničkog kriminaliteta od 2006 do 2011. godine²⁹

²⁸ D. Popadić, Nasilje u školama, Institut za psihologiju i UNICEF, Beograd 2009.

²⁹ Stanje i kretanje maloletničkog kriminala 2006-2011. (2012). Ministarstvo unutrašnjih poslova R.S. http://www.mc.rs/upload/documents/saopštenja_izvestaji/2012/121312_Cenar_za_prava_deteta-Maloletnicki-kriminal.pdf, 08.06.2014.

5.1. Vrste krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji

Uz uobičajene zakonske odredbe koje se odnose na krivičnu odgovornost i vrste krivičnih sankcija prema odraslim osobama koje su počinile krivična dela, u većini zemalja postoje i posebna pravila vezana za kriminalitet dece i maloletnika, tzv. maloletničko prestupništvo ili maloletnička delinkvencija, a izdvajanje maloletničkog prestupništva kao specijalnog u odnosu na opšti kriminalitet, nastalo je pod uticajem vladajućih shvatanja adolescencije.³⁰

Maloletnici predstavljaju posebni kategoriju lica, s obzirom na specifičnosti njihovog uzrasta i razvoja. Polazeći od nauka koje su definisale osobenosti bio-psiho-socijalnog razvoja i ponašanja u doba adolescencije, otuda i pootreba da krivično pravo na specifičan način normira položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela. Maloletnici kao izvršioci krivičnih dela i prekršaja imaju poseban materijalno-pravni i procesno-pravni položaj, što je rezultat intencije zakonodavca da tu kategoriju prestupnika tretira na drugačiji način od punoletnih lica.³¹ Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica³² naglašava da se prema maloletnim učinocima krivičnih dela mogu izreći: vaspitne mere, kazna maloletničkog zatvora i mere bezbednosti³³.

Poseban značaj i doprinos zakonodavnog uređenja maloletničke materije predstavlja uvođenje **vaspitnih naloga**.³⁴ Uslovi za primenu vaspitnog naloga su: priznanje krivičnog dela od strane maloletnika i njegov odnos prema krivičnom delu i oštećenom. Svrha vaspitnih naloga je da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi postupak, odnosno da se primenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela.³⁵

Vrste vaspitnih naloga su: 1) poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela; 2) redovno pohađanje škole

³⁰ J.Hrnčić, *Prestupništvo mladih, rizici, tokovi i ishodi*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd, 2009

³¹ Z.Kandić-Popović, *Pravo i maloletničko prestupništvo*, 151-167, U: Radovanović, D. (Ur.) *Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih: specijalno-pedagoški diskurs*. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Beograd, 2007.

³² *Službeni glasnik RS* br. 85/2005.

³³ Predviđene članom 79. Krivičnog zakonika, osim zabrane vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti (čl. 9.).

³⁴ Z.Nikolić, I.Joksić, *Maloletnička delinkvencija*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd, 2011.

³⁵ Čl. 6. Zakona o maloletnim izvršiocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS* br. 85/2005.

ili redovno odlaženje na posao; 3) uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga; 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.³⁶

Vaspitne mere su: 1) *mere upozorenja i usmeravanja*;³⁷ 2) *mere pojačanog nadzora*;³⁸ 3) *zavodske mere*.³⁹ Mere upozorenja i usmeravanja izriču se kad je potrebno i dovoljno takvim merama uticati na ličnost maloletnika i njegovo ponašanje, dok se mere pojačanog nadzora izriču kad za vaspitavanje i razvoj maloletnika treba preduzeti trajnije mere uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno maloletnikovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mere izriču se prema maloletniku prema kome treba preduzeti trajnije mere vaspitavanja, lečenja i osposobljavanja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine, radi vršenja pojačanog uticaja na maloletnika.

Zavodske mere izriču se kao poslednje sredstvo i mogu trajati, u granicama određenim ovim zakonom, samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha vaspitnih mera.⁴⁰ *Svrha krivičnih sankcija* prema maloletnicima je da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu. Svrha maloletničkog zatvora je, pored unapred pomenute svrhe i vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela.⁴¹

Ne ulazeći dublje u analizu vaspitnih mera i vaspitnih naloga, u ovom radu, shodno njegovoj temi, posebna pažnja će biti posvećena kazni maloletničkog zatvora, kao jedinoj i najtežoj kazni koja može biti izrečena maloletnim počinicima krivičnih dela. Uprkos svih humanih i humanističkih razloga i opravdanja postupaka društva prema maloletnim prestupnicima, za jedan broj njih, zbog težine počinjenog prestupa, nije

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Sudski ukor i posebne obaveze.

³⁸ Pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika.

³⁹ Upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom, upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje.

⁴⁰ Čl.11. Zakona o maloletnim izvršiocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica

⁴¹ Čl.10. Zakona o maloletnim izvršiocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica

moгуća drugačija sankcija koja bi bila alternativa zatvoru. Vaspitne mere, kao osnovne krivične sankcije koje se mogu izreći maloletnicima, ne poseduju uvek kapacitet za pružanje adekvatnog odgovora na kriminalitet maloletnika, te je stoga, u određenim situacijama neophodno izricanje kazne maloletničkog zatvora. Maloletnički zatvor je krajnje sredstvo koje se može primeniti prema maloletnim počiniocima krivičnih dela i to samo i jedino onda, kada su iscrpljene sve druge mogućnosti izricanja krivičnih sankcija ili mera prema ovoj starosnoj grupi.⁴²

Važeći Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela navodi da se starijem maloletniku koji je učinio krivično delo za koje je zakonom propisana kazna zatvora teža od pet godina, može se izreći kazna maloletničkog zatvora⁴³ ako zbog visokog stepena krivice, prirode i težine krivičnog dela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu meru. Za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora dvadeset godina ili teža kazna, ili u slučaju sticaja najmanje dva krivična dela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloletnički zatvor može se izreći u trajanju do deset godina.⁴⁴ Prilikom odmeravanja kazne maloletničkog zatvora sud posebno vodi računa o granicama koje su zakonom propisane, posebni imajući u vidu svrhu maloletničkog zatvora. U obzir se uzimaju sve okolnosti koje utiču na visinu kazne, a posebno stepen zrelosti maloletnika i vreme koje je potrebno za njegovo vaspitavanje i stručno osposobljavanje. Kazna maloletničkog zatvora izvršava se u kazneno popravnom zavodu za maloletnike, a kazna se, po pravilu, izdržava zajedno, osim ako ne postoje posebne okolnosti koje zahtevaju izdvajanje (kao što su npr. zdravstveno stanje ili posebne potrebe za očuvanjem reda i bezbednosti). Osuđeni na kaznu maloletničkog zatvora u kazneno-popravnom zavodu za maloletnike mogu ostati najduže do navršene dvadeset treće godine, a ako do tada ne izdrže kaznu, premeštaju se u kazneno-popravne zavode u kojima punoletna lica izdržavaju kaznu zatvora izrečenu za krivično delo⁴⁵.

⁴² Z.Nikolić, I.Joksić, *op.cit*

⁴³ Maloletnički zatvor ne može biti kraći od šest meseci ni duži od pet godina, a izriče se na pune godine i mesece.

⁴⁴ Čl. 29. Zakona o maloletnim izvršiocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica

⁴⁵ Izuzetno, u kazneno-popravnom zavodu za maloletnike osuđeni na kaznu maloletničkog zatvora može ostati iako je navršio dvadeset tri godine, ako je to potrebno radi završavanja školovanja ili stručnog osposobljavanja, ili ako ostatak neizdržane kazne nije veći od šest meseci, ali najduže do navršene dvadeset pete godine.

6. Umesto zaključka

Analizirani zvanični podaci o strukturi i dinamici maloletničkog kriminaliteta u različitim zemljama, ukazuju da je on jedan ozbiljan, globalni problem. I pored oscilacija u stopi kretanja kriminaliteta maloletnika, kao i vrsti počinjenih krivičnih dela, zapažen je trend povećane stope krivičnih dela sa elementima nasilja, krivičnih dela protiv života i tela, kao i visok udeo maloletničkog kriminala u ukupnoj stopi kriminaliteta. Međutim, kako ističe Jugović⁴⁶ rasprava o dinamici ili kretanju broja krivično sankcionisanih u nekom društvu je samo sa jedne strane priča o fenomenologiji pojave, ali sa druge strane, to je isto toliko priča o karakteru društvenog reagovanja na kriminal. Bitno je i zapaziti da karakter društvenog reagovanja na maloletnički kriminal bitno utiče na osobenosti ove društvene devijacije, tačnije na njegovu strukturu i dinamiku. Savremeni pristup problemu maloletničke delinkvencije pažnju usmerava ka preventivnom delovanju na svim društvenim nivoima, mikro i makro socijalnom nivou, kao i identifikaciji faktora rizika za devijantno i delinkventno ponašanje mladih. Svetska zdravstvena organizacija ukazuje na značaj preventivnih programa, a kao vrlo efikasni su se pokazali programi koji uključuju: Trening životnih veština kao i programi društvenog razvoja-dizajnirani tako da deci i adolescentima pomognu da upravljaju svojim besom, rešavaju konflikte i razvijaju pozitivne društvene veštine za rešavanje problema; Programi koji podržavaju roditelje i uče pozitivne veštine roditeljstva; Predškolski programi koji obezbeđuju deci sticanje akademskih i socijalnih veština u ranom uzrastu; Smanjenje pristup alkoholu i psihoaktivnim supstancama i dr. Sprečavanje nasilja mladih zahteva sveobuhvatan pristup koji se takođe bavi socijalnim determinantama nasilja, kao što su nejednakost prihoda, brze demografske i socijalne promene i nizak nivo socijalne zaštite.⁴⁷ Faktori koji povećavaju verovatnoću nasilja mladih su vrlo kompleksni, a najčešća podela uključuje faktore rizika na nivou pojedinca (individualne), faktore u okviru bliskih odnosa i faktore rizika u okviru zajednice i šireg društva. Kao najvažniji *faktori rizika na nivou pojedinca*, navode se: hiperaktivnost, impulsivnost, loša kontrola ponašanja, problemi pažnje i koncentracije, istorija agresivnog ponašanja, ran konzumacija alkohola i droga, antisocijalna verovanja i stavovi, niska inteligencija i dostignuća u obrazovanju, niska posvećenost školi i školski neuspeh, roditeljskog razdvajanje ili razvod i izloženost nasilju u porodici. Faktori rizika u okviru bliskih odnosa (porodica, prijatelji, intimnim partneri, i

⁴⁶ A. Jugović, 167-187.

⁴⁷ World Health Organization-Youth Violence, 2015. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs356/en/>, 21.02.2015.

vršnjaci) su: slabo praćenje i nadzor dece od strane roditelja, slabi ili nekonzistentna roditeljska disciplinska praksa, nizak nivo vezanosti između roditelja i dece, roditeljska zloupotreba supstanci ili kriminalitet, niski porodični prihodi i druženje sa vršnjacima delikventima. Faktori rizika u okviru zajednice i šireg društva najčešće su definisani kroz: nizak nivo socijalne kohezije unutar zajednice, odsustvo nenasilnih alternativa za rešavanje konflikata; visoka nejednakost prihoda, brze socijalne i demografske promene i dr.⁴⁸ Složen problem kao i uzročnost maloletničke delinkvecije, usmerava pažnju ka zajedničkom preventivnom delovanju, ali i eliminisanju faktora rizika za devijantno ponašanje, svih subjekata, od porodice i škole, do šire društvene zajednice.

Jasmina Igrački MA

Institute of criminological and sociological research, Belgrade

Ljeposava Ilijić LLM

Institute of criminological and sociological research, Belgrade

**CRIMINALITY OF JUVENILS – SITUATION IN THE WORLD
AND IN SERBIA**

Summary

Socially unacceptable behavior of young people has changed, over time, both in the forms of manifestations and in terms of causes and conditions which may lead it. Juvenile crime is negative, dynamic social phenomenon which represents the activity of one or more persons in a given period of time and space, conditioned by certain social relations and recognized by the legislation, whose disregard for and violation of the products and adequate criminal penalties. The study of the causes of juvenile delinquency includes two major, interrelated areas, which can be divided into objective (socio-economic) and subjective factors. Objective factors related to the study of the social conditions of criminal behavior of juveniles and the formation of personality under the influence of these conditions. Subjective factors include psychological characteristics of the personality of the minor, specific for intelligence, temperament,

48 *Ibid.*

character, emotions, motives, attitudes, habits, preferences, primarily due to the specific characteristics of puberty and adolescence as an important phase in the development of personality. The World Health Organization estimates that annually around the world, young people aged 10 to 29 commit about 200,000 homicides, representing 43% of the total number of murders that are committed in the world each year. Only this indicates a serious social problem in the control and prevention of juvenile crime at the global level.

Keywords: crime, juvenile delinquency, delinquency, violent offenses, criminal sanctions, prevention.